

A SZOVJET NÉP HONVÉDŐ HÁBORÚJA

Egy évvel ezelőtt emlékeztünk meg a második világháború európai befejeződésének negyedszázados évfordulójáról. Most ismét egy dátum — 1941. június 22-e — harmincéves távlata figyelmezteti a fenyegetett és küzdő világot.

Annak a napnak a hajnalán 3 óra 30 perckor a hitlerista Németország roppant katonai gépezete megindult a Szovjetunió szétzúzására és leigázására.

A Szovjetunió elleni náci támadásban világosan megnyilvánult a nemzetközi imperializmus erőinek az a törekvése, hogy a fasiszta Németország segítségével megsemmisítsék a szocializmust. Amikor ezt a háborút előkészítették, a fasizmus nemcsak imperialista, hódító célokat tartott szem előtt, hanem osztálycélokat is — a világ első szocialista államának felszámolását.

A Fekete-tengertől a Balti-tengerig terjedő frontvonalon megkezdődik a szovjet nép élethalálharca, nagy honvédő háborúja. Ezzel a Szovjetunió is belépett a második világháborúba, a hitlerista expanzió leigázta vagy fenyegette országokkal együtt küzd a „tengelyhatalmak“ világalomra törekvő, hódító politikája ellen, a fasizmus legyőzéséért. A szovjet állam részvétele ebben a küzdelemben elmélyíti és megszilárdítja annak igazságos, antifasiszta, felszabadító jellegét, egyben döntő mértékben előmozdítja és biztosítja pozitív tartalmú, győzelmes befejezésének távlatait.

A hitleristák támadásukat, amellyel nyilvánvalóan megszegték az érvényben levő kétoldali megneemtámadási szerződést, „preventív“ háborúnak akarták feltüntetni, elhítelve a közvéleménnyel, hogy csak megelőzték a „szovjet bolszevizmus“ Európát fenyegető „agresszióját“. Ezt a mesterkedésüket azonban a tények világosan megcáfolták.

A német imperialisták világalraelmi terveiben központi helyet foglalt el a Szovjetunió területeinek meghódítása, a szovjet rendszer felszámolása. A Reich vezetői még a szovjet—német megneemtámadási szerződés aláírásakor sem feledkeztek meg egy pillanatra szem agresszív szándékaikról. 1939. november 23-án, vagyis három hónappal a szerződés aláírása után, Hitler kijelentette: „Sokáig kételyeim voltak, nem kellene-e a kelet elleni támadással kezdenem, s csak azután fordulni nyugatra. Kényszerűségből úgy alakult a helyzet, hogy a kelet a közeli jövő számításából kiesett... Szerződésünk van Oroszországgal. A szerződéseket azonban csak addig szokás megtartani, amíg azok előnyösek. Oroszország ellen csak abban az esetben fordulhatunk, ha nyugaton felszabadultunk.“

Az 1939. szeptember 1-ét követő több mint másfél évben a hitleri Németország az európai szárazföldön végrehajtott területi hódításokkal lényegesen növelte hadigazdasági potenciálját, s az erőviszonyokat saját javára változtatta meg. A nyugaton elért könnyű győzelmek pedig rendkívül elbizakodottá tették a fasiszta vezetőket. Arra a meggyőződésre jutottak, hogy a lengyelországi és franciaországi hadjáratokhoz hasonlóan keleten is villámháborúval számolhatnak.

Már 1940. július 21-én hozzákedtek a Szovjetunió lerohanása hadműveleti tervének kidolgozásához. Szándékuk lepezéseként formailag tovább készültek az Anglia elleni invázióra. Ezzel kapcsolatban jegyzi meg Churchill a második világháborúról szóló művében, hogy „az Anglia elleni légiháború folytatása szükséges és alkalmas lehetőséget adott Hitlernek, hogy erőt ennek leple alatt összpontosítsa Oroszország ellen“.

Készülő terveik szerint 1941 tavaszára tűzték ki a támadást, azzal a meggyőződéssel, hogy a Szovjetuniót néhány hét alatt (Hitler legfeljebb három hétre számított) megadásra kényszerítik. Elképzeléseik a szovjetellenes háborúról — kezdetben *Otto-terv* néven emlegették — fokozatosan kristályosodtak ki, s 1940 decemberének közepén kaptak végleges formát; ekkor a direktíva szövegét *Barbarossa-hadművelet* fedőnéven hagyták jóvá. E szerint a „német fegyveres erőknek készen kell állniuk arra, hogy még az Anglia elleni háború befejezése előtt gyors lefolyású hadművelet útján legyőzzék Szovjet-Oroszországot“. A haditerv alapeszméjét a direktíva így határozta meg: „Az orosz hadseregnek Oroszország nyugati részén tartózkodó csapatait páncélos egységek mély előnyomulásával végrehajtott bátor hadműveletekben meg kell semmisíteni. Meg kell akadályozni, hogy harc képes egységek visszavonuljanak... A hadművelet végső célja: elhatárolódni ázsiai Oroszországtól általában az Arhangelszk—Volga vonalon.“ Részletesen meghatározta a terv a három hadseregcsoportba szervezett csapatok összpontosításának helyét, felvonulásuk módját, a csapások irányát és sok más, a hadművelettel kapcsolatos részletkérdést. A direktívához kiadott „különleges utasítások“ kidolgozták a megszállt szovjet területeken végrehajtandó intézkedések, a lakosággal szemben alkalmazott legkegyetlenebb terror rendszerét, a Szovjetunió kifosztásának aprólékos programját; ez utóbbit tartalmazta a Göring jóváhagyta *Irányelvek a gazdaság irányításához az újonnan megszállt keleti területeken* elnevezésű részletes tervzet, aminek fedőneve is volt: „Zöld dosszié“.

1941 februárjától gyorsított ütemben folyt a hitlerista csapatok átdobása a szovjet határra; május 10-én a német fasiszta légierő végrehajtotta utolsó támadását Anglia ellen, s zömében keletre települt át. Fokozták a szovjet területek és csapatmozgások légi és más eszközökkel végrehajtott felderítését.

*

A június 22-én meginduló támadásban a németek 170, a csatlósállamok 35 hadosztálya vett részt. Náci szokás szerint csak akkor adták át az ultimátumot, amikor a csapatok már mélyen behatoltak szovjet területre. A hadművelet első két hetében az eredeti tervnek megfelelő irányban 400—600 km-re törtek előre, kelet felé haladásuk napi üteme 30—60 km között volt. Megismétlődött — de széldületes méretekben — a lengyelországi hadjárat sikere, és beigazolódottnak látszott a Panzer—Stuka kettős alkalmazásának legyőzhetetlensége: az, hogy a világ egyetlen hadserege sem képes ellenállni a náci seregeknek. A hadművelet harmadik hónapjában már nagyobb területet hódítottak meg szovjet földön, mint maga a III. Birodalom. A Vörös Hadsereg óriási veszteségeket szenvedett mind emberállományban, mind hadfelszerelésben. Nemcsak a náci vezetők, de a nyugati (angol—amerikai) politikusok és katonai szakértők is biztosra vették a Szovjetunió összeomlását.

A politikai és szakirodalomban különféle és ellentmondó véleményekkel találkozunk a honvédő háború első időszaka sikertelenségeinek magyarázata során. Nem alakult még ki megközelítően sem véglegesnek mondható álláspont, hogy

mennyire objektív és mennyire szubjektív okokra vezethetők vissza a vereségek, és igen súlyos — néhol pusztán objektív katonai tényezőkkel nem indokolható — veszteségek. Különösen sok szó esik Sztálin felelősségéről, aki kezében tartotta az ország és a párt legfőbb irányítását. Ennek a kérdésnek csak valamennyire is megnyugtató megválaszolásakor rendkívül sok tényezőt kell figyelembe vennünk: a nemzetközi politikai helyzetet, különös tekintettel a nyugati hatalmak magatartására (müncheni politika, provokációk); a katonapolitikai viszonyok alakulását a hitleristák európai és a japán militaristák ázsiai agressziói után (a szocialista állam elszigetelődésének veszélye); a szovjethatalom gazdasági-politikai-katonai potenciálját; a Vörös Hadsereg felkészültségét (technikai szempontból és a parancsnoki kar képzettsége szempontjából) egy modern háború megvívására egy jól felszerelt és tapasztalatokkal rendelkező, mindenre kész ellenséggel; szervezési, irányítási problémákat; a Szovjetunió belpolitikai életének arculatát az adott szakaszban s kétségtelenül a kulcspozíciók kezében tartó vezető személyes kvalitásainak erős oldalait és fogyatékoságait. A legelfogadhatóbb, a tényleges történelmi helyzetnek legmegfelelőbb következtetésnek Baltyin szovjet történész megállapítása tűnik: „Ha az általános politika és stratégia szemszögéből a német invázió nem is volt meglepetés a Szovjetunió számára, taktikai síkon mégis készületlenül találta a Szovjetuniót.“ Ennek megfelelően elismerjük a helyes távlatot, amelyben Sztálin mozgott, de azokat az akadályokat is, amelyeket ugyanaz a Sztálin gördített egy gyors és idejében való mozgósítás elé, a német offenzíva időpontjának kiszámításában elkövetett tévedésével.

A felvetett bonyolult kérdéskomplexum megoldásában — s még akkor is csak részleges — eredményt úgy érünk el, ha tekintettel vagyunk Sztálin tevékenységének ellentmondásos jellegére. Egyrészt nem kétséges, hogy az ő személyisége áll az ötéves tervek gigászi erőfeszítéseinek, a szocialista társadalom fejlődésének, rohamos megszilárdításának és haladásának középpontjában, másrészt mérhetetlen hatalmat összpontosítva, megszegte a kollektív vezetés és a szocialista törvényesség elveit, így a fejlődéssel ellentétben álló negatív, visszahúzó elemeket honosított meg. Felbecsülhetetlen szerepe volt a szovjet hadsereg megszervezésében és fejlesztésében, de ugyanakkor gyengítette annak ütőképességét, eltávolítva — szinte a megszállottságig menő bizalmatlanságában — néhány legtekintélyesebb és legtehetségesebb hadvezérét. Az állandó és gyötrő gyanútól vezetettve, csapdától félve tulajdon hírszerző szolgálatának sem adott hitelt. Ezeknek és más okoknak a következtében a Vörös Hadsereg a hitlerista támadás pillanatában sem felszerelésben, sem védelmi lépcsőzetes elhelyezkedésben nem rendelkezett a sikerhez szükséges feltételekkel. Jól átgondolt hadművelési tervek s harci tapasztalatok hiányában nem tudta sem feltartóztatni, még kevésbé megfelelő visszacsapással fogadni az agresszort.

Ugyanakkor általánosan elismert tény, hogy Sztálin a háború győzelmes befejezéséig mint legfelsőbb főparancsnok a hadművelési tervek összehangolásában, szervezési kérdések megoldásában és nem utolsósorban az általános politikai vezetésben kétségbevonhatatlan érdemeket szerzett.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága és a kormány már a háború első napján felhívással fordult a néphez, hogy „zárkózzék még szorosabbra a párt és a szovjethatalom köré, fogjon fegyvert a haza védelmére“. Június 29-én a Központi Bizottság határozatot fogadott el, amely — felismerve a pillanat

roppant veszélyességét — elrendeli a szovjet nép összes erőforrásainak mozgósítását a fasiszta német betolakodók szétzúzására. Nyomban megjelennek az ilyen értelmű mozgósítás első konkrét intézkedései is: „Az ipar és a fenyegetett területek gazdasági kincseinek evakuálása keletre, stratégiai tartalékok alakítása és bevezetése, a partizánmozgalom fejlesztése az ellenséges hadtápvonalakon.“ Június 30-án megalakult az Állami Honvédelmi Bizottság, amely teljhatalommal rendelkezett valamennyi katonai, gazdasági és más kérdésben.

A honvédő háború első hónapjaiban a szovjet hadseregnek nem volt más választása, mint hogy az egész hadászati vonalon védelembe menjen át. Sem élőerők, sem eszközök nem álltak rendelkezésére ahhoz, hogy támadást, különösen pedig nagyszabású támadó hadműveleteket folytasson. A fasiszták nyomasztó légi fölénye különösen aláásta a szovjet csapatok állóképességét.

A sok hiba és néha maguknak a csapatoknak az elégtelen ellenálló ereje ellenére 1941 nyarán alapjában véve mégis létrejött a harcászati védelem, amelynek lényege: minél tovább feltartóztatni a fasiszta erőket, s ezzel időt nyerni újabb egységek előrevonására az ország belsejéből, új tartalékokat képezve és felvonultatva a legfontosabb irányban; az ellenségnek maximális veszteséget okozni, felőrölni és elvezettetni, ezzel némileg egyensúlyba hozva az erőviszonyokat, időt biztosítani a lakosság és az ipari objektumok evakuálására, a nemzetgazdaság haditermelésre való átállítására s felfejlesztésére, a lehető legtöbb erőt összegyűjteni és ellentámadásba átmenni.

A hadászati védelmet folytató szovjet csapatok szárazon, vizen és levegőben nemcsak fékeztek vagy éppen visszaverték az ellenséget, de mindenekelőtt igen jelentős veszteségeket okoztak neki. Így a Szovjetunió elleni háború első két hónapjában a Wehrmacht szárazföldi alakulatai mintegy 400 000 embert vesztek, a nyári—őszii hadjárat végére a szovjet—német arcvonalon ez a szám elérte a majdnem 800 000 főt.

A szovjet nép honvédő élethalálharcát együttérzéssel figyelték a világ haladó erői, az agresszorral közvetlenül szembenálló népek pedig új erőt merítettek belőle saját küzdelmükhöz. Számos kommunista párt tett közzé nyilatkozatot, s ezekben konkrét, az illető ország sajátos viszonyait szem előtt tartó harci programot adtak a néptömegeknek a fasiszta hódítók mielőbbi megsemmisítésére. Más pártokhoz hasonlóan a Román Kommunista Párt is állást foglalt és harcra szólított, világosan felvázolva a faszizmus elleni harc nemzeti és nemzetközi feladatait. Így 1941. július 8-án a Központi Bizottság körlevelet bocsát ki, amelyben leleplezi a Szovjetunió elleni háború igazi tartalmát, a hitleristák és hazai kiszolgálóik elleni harcra hívja fel az ország dolgozó népét, s a katonai fasiszta diktatúra megdöntését, a kilépést a szovjetellenes háborúból — amelybe az országot a nép akarata ellenére kergették — s Románia nemzeti és társadalmi felszabadítását tűzte ki feladatul. Ugyan-ezek a gondolatok jutnak kifejezésre az RKP 1941. szeptember 6-i platformjában, amely felhívja a politikai pártokat, csoportosulásokat, a kiemelkedő közéleti személyiségeket és az összes hazafiakat, hogy létesítsenek széles körű hazafias arcvonalat a faszizmus és a szovjetellenes háború ellen. A platform kifejti a hazánk néptömegei létérdekeinek megfelelő követeléseket, s szabotázsakciókra és fegyveres harcra hívja fel mindazokat, akiknek kedves népük szabadsága és függetlensége. A kommunisták s a körjük tömörült antifasiszták munkája nyomán fokozatosan kibontakozott a hitlerista és antoneszkánus katonai gépezet működését akadályozó szabotázsakciók, munkás-paraszt megmozdulások sorozata. Meggyorsult az anti-hitlerista hangulat és állásfoglalás kialakulása és erősödése a hadseregben, a hazafias érzelmű tisztek soraiban is.

A kommunista pártok és más antifasiszta erők vezetése alatt Európa leigáztott országaiban kibontakozott és mind jelentősebb méreteket öltött az ellenállási mozgalom, előtérbe került a fegyveres harc (Jugoszláviában például az első fegyveres összecsapásra a megszállók és a partizánok között 1941. július első felében került sor; ebből nőtt ki a továbbiakban a Jugoszláv Felszabadító Hadsereg több mint négy évig tartó győzelmes háborúja). Fokozódott és újabb sikereket ért el a kínai nép harca a japán hódítók ellen. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága 1941. július 7-én kiadott nyilatkozatában elemzi a hitleristáknak a Szovjetunió elleni támadása nyomán kialakult vilápolitikai helyzetet, és felvázolja a felszabadító népi háború feladatait.

A szovjet nép honvédő háborúja, de az egész emberiség sorsának további alakulása szempontjából is elhatározó jelentőségű, hogy az 1941 nyarán megkezdett tárgyalások és részleges megegyezések eredményeként csakhamar létrejött a Hitler-ellenes koalíció, amelyben a Szovjetunió, Anglia és az Amerikai Egyesült Államok vett részt, s amelyhez nemsokára több ország, köztük Kína is, csatlakozott.

Az antifasiszta koalíció tartósságát és hatékonyságát meghatározta az általa folytatott háború igazságos és felszabadító jellege, fő ereje pedig a szocialista Szovjetunió volt. A nyugati hatalmak a *lendlease* (kölcsonbérleti törvény) keretében — ha nem is lehetőségeikhez mérten — anyagi segítséget nyújtottak a Szovjetuniónak. De ugyanakkor különböző mesterkedésekkel, elsősorban az európai második front megteremtésének szándékos halogatásával, a számtalan megegyezésben vállalt kötelezettségük elmulasztásával lehetővé tették Németország számára, hogy fő erőit a Szovjetunió elleni arcvonalra összpontosítsa, s így jelentősen megnehezítették ennek helyzetét. A nyugati hatalmak egyes befolyásos körei azt akarták elérni, hogy a Szovjetunió, ha le is győzi az ő imperialista érdekeiket is veszélyeztető hitleri Németországot, annyira legyengülve kerüljön ki a küzdelemből, hogy ők azután zavartalanul uralkodhassanak a világ felett.

*

1941 nyarának végére a hitleristák „közép“ hadseregcsoportja megközelítette Moszkva előterét, az „Észak“ hadseregcsoport körülfárta és 900 napig tartó blokád alá vette Leningrádot, s számottevő eredményeket ért el a „Dél“ hadseregcsoport is. Mégis a fennálló helyzet a villámháború csődjét bizonyította: ha nagy veszteségeket szenvedett is, a Vörös Hadsereg nemhogy a támadást követő három hét alatt, de három hónap alatt sem omlott össze. S ezeknek az első hónapoknak nagy szerepük volt a háború végső kimenetelében. A szovjet csapatok a vereségekből fe-dezik fel vagy ismerik meg azokat az új stratégiai elveket, amelyekkel — tökéletesítésük után — a következő években lépésről lépésre haladva felmorzsolják a hitlerista hadigépezetet.

1941 szeptemberének utóján az eredeti „Barbarossa-terv“ részleges módosításával a fasiszta hadvezetőség a fő csapást — *Tájfún hadművelet* — Moszkva irányában készíti elő. Az erő — főleg a technikai fölény — túlnyomóan a németek oldalán van.

Ismeretesek a moszkvai csata hősi epizódjai, a lakosság helytállása: anélkül, hogy a termeléstől elszakadt volna, 100 000 moszkvai részesült harci képzésben, a moszkvaiak kezdeményezésére a háború kezdetétől 12 népfőlkelő hadosztály és sok felfegyverzett munkásosztág alakult, amelyek együtt küzdöttek a Vörös Had-

sereg csapataival. 120 000-en — főleg nők és fiatalok — a város erődítési rendszerén dolgoztak.

A helyzet válságos volt. A központi hivatalok egy részét és az egész diplomáciai testületet Kujbisevbe telepítették át.

A válogatott hitlerista egységek 1941. szeptember 30-ától december 5-ig vívott rendkívül elkeseredett csatában kíséreltek meg bevenni Moszkvát. Sokszor már úgy látszik, sikerül. De minden roham megtorpan a védők szívós ellenállásán. November 7-én a Vörös téren lezajlott hagyományos díszszemléről a csapatok egyes-nesen az arcvonalra mentek. A szovjet egységek a védekezést sorozatos ellenlökésekkel kombinálták. A német hadsereg hatalmas veszteségeket szenvedett és megtorpant, a Vörös Hadsereg pedig december 6-án ellentámadásba lendült, amely egészen január 15-ig folytatódott, s messzire visszavetette a rendetlenül visszavonuló náciakat Moszkva alól. A moszkvai csatában vereséget szenvedett a németek legjobb ötven hadosztálya. A Vörös Hadsereg itt a háború hat hónapja alatt első ízben nagy vereséget mért a hitlerista csapatok fő csoportosítására. Ez a háború döntő fordulatát készítette elő.

A hitleristák Moszkva alatt elszenvedett vereségének nagy jelentősége volt mind hadműveleti és katonapolitikai, mind általános világpolitikai szempontból. (1942 januárjában aláírták 26 ország deklarációját, melyben az aláíró felek kijelentik, hogy minden erővel és eszközzel harcolnak az agresszív államok ellen, és nem kötnek velük különbékét vagy fegyverszünetet. A nyugati szövetségesek ígéretet tettek a második front megnyitására 1942 folyamán.)

*

Az 1942 tavaszán felélénkülő harci tevékenység még mindig a hitleristák számbeli fölényével indult (májusban a szovjet—német arcvonalon több mint hatmilliós hadsereg — a németeké és csatlósaiké — állt szemben a Vörös Hadsereggel).

Hitler politikai stratégiája és hadászata az 1942. év legközelebbi időszakára nagy vonalakban az volt, hogy délen (már nem volt lehetősége, hogy egyszerre támadjon minden hadászati irányban, mint 1941-ben a „Barbarossa-terv” szerint) szétűzsa a szovjet erőket, elfoglalja a Kaukázust, előrenyomul a Volgáig, elfoglalja Sztálingrádot (ma Volgográd) és Asztrahányt, s ezzel megteremti a feltételeket a Szovjetunió államiségének felszámolására. 1942 nyarán heves harcok dúlnak a déli országrészben, a hitleristák jórészt még kezükben tartják a hadászati kezdeményezést, s a nagy nyári offenzívában jelentős sikereket érnek el: elesik a Krím,

*A szovjet katona emlékműve
Nyugat-Berlinben*

a gazdag Don-vidék és a Donyec-medence, s Hitler seregei előretörnek a Volga és Észak-Kaukázus irányába. (A szakirodalomban sokáig folyt s még most sem dőlt el a vita arról, hogy vajon — bizonyos adatok erre engednek következtetni — a németek déli előretörése nem Moszkva átkarolására irányult-e.) A Vörös Hadsereg a lakosság s a partizánosok támogatásával igyekszik elreteszelni a nácik előnyomulásának útját, azonban objektív és szubjektív okokból ez még nem jár sikerrel.

Augusztusban a németek kijutnak a Volgához, és a hónap végén megkezdik Sztálingrád ostromát. Először repülőről ledobott bombákkal romhalmazzá teszik, majd megkísérlik elfoglalását. A Volga partján 40 km hosszúságban elnyúló, romokban heverő város hatalmas erődítményrendszerre válik, s kibontakozik a legigásziabb „utcai harc”, amelyet valaha is vívtak.

Eközben Sztálingrádtól északkeletre mutatkozni kezdtek a szovjet ellentámadás jelei, majd november 19-én, hosszas és alapos előkészület után elkezdődött a nagy ellentámadás. Ennek fő célja az volt, hogy megsemmisítse von Paulus 6. hadseregét és az ostromlót tegye ostromlottá. Az északról és délről majdnem egyidőben induló támadás a harapófogó két karjához hasonlóan zárja körül egy 1500 km²-nyi területen az ellenség 22 hadosztályát, 330 000 katonát. Hetekig tartó katlancsata és a bekerítettek felmentésére indult erők szétzúzása zajlik le a hóval borított síkságon. Hitler makacs rövidlátással megtiltja a fegyverletételt. Ezzel gyakorlatilag feláldozza a 6. hadsereget. A szovjet csapatok február 2-ra megsemmisítik a bekerített ellenséget; a 330 000 emberből 91 000 marad életben és kerül hadifogságba.

A kapitulált csapatok parancsnoka, von Paulus, szovjet fogságba esése után írott visszaemlékezéseiben arról elmélkedik, hogy helyesen járt-e el, amikor engedelmességre föltetteinek, nem adta meg magát, vagy nem keresett valamilyen más utat. Az esztelen parancs meg nem tagadását azzal mentegeti, hogy — miúgy írja — a kapitulációval „egy új legendának, nevezetesen a sztálingrádi tórdőfés legendájának a talaját készítettem volna elő népünk történeti arculatának és a háborúból való kínos eszmélésének hátrányára”.

A Sztálingrádnál elszenvedett vereség katasztrófálisan hatott a hitleri Németország általános hadászati helyzetére, és alapjában rendítette meg egész hadigépezetét. A Vörös Hadsereg sztálingrádi győzelme a döntő fordulat kezdetét jelentette a háborúban a Szovjetunió javára, és ezzel megkezdődött az ellenséges csapatok kiűzése szovjet területről. Ha az egész második világháború perspektívájából nézzük, a sztálingrádi győzelem a második világháború legnagyobb csatája: visszavonhatatlanul megpecsételte a III. Birodalom sorsát, s felmérhetetlen kihatással volt az egész nemzetközi helyzet további alakulására.

Még a Volgánál folyó nagy csata befejezése előtt fordulat következett be a Szovjetunió északi térségében is: 1943 januárjában a Vörös Hadsereg felszakította a leningrádi blokádot. Súlyos veszteségek és hosszas szenvedés után Leningrádba kezdett visszatérni a normális élet. A blokád megszüntetése nagy fontosságú katonapolitikai esemény volt. Meghiúsultak Hitlernek azok a tervei, amelyek a forradalom bölcsője, Lenin városa elpusztítására irányultak.

Az 1942—1943 telén lezajlott hadműveletek az egész szovjet—német fronton a Vörös Hadsereg nagy győzelmeivel végződtek. Az ellenségre mért csapások erejét jelentősen fokozta a partizánhadsereg mind nagyobb méreteket öltő tevékenysége, főleg az ún. „sínháború” — különösen Ukrajnában és Belorussziában —, amelyet a helyi illegális pártszervezetek munkája mellett a központból szerveztek és irányítottak. Erősödött a partizánok és a reguláris hadsereg együttműködése. Jel-

lemző, hogy 1942 végén a hitleristáknak szárazföldi erőik majdnem 10 százalékát a partizánok ellen kellett bevetniük. A partizánvétekenység roppant nagy hatással volt az ellenség csapatainak erkölcsi szellemére.

*

1943 nyarán a náci hadvezetőség nagy erőfeszítéseket tett, hogy ismét magához ragadja a hadászati kezdeményezést, s megkísérelte az újabb átfogó támadás kibontakoztatását, különösen a középső frontszakaszon. Ez azonban nem sikerült neki. A nyári hadműveletek is a Vörös Hadsereg újabb sorozatos győzelmeit eredményezték. A legjelentősebb a kurszki csatában elért győzelem. Az ötven napig tartó elkeseredett ütközetekben a hitleristák mintegy 500 000 embert és óriási mennyiségű hadfelszerelést vesztek. A Vörös Hadsereg jelentősen előretört nyugati irányban.

Ezután, 1943 második és 1944 első felében az állandó védekezésre kényszerített fasisztákat a Vörös Hadsereg kemény harcokban kiűzi hazája területéről, és folytatja üldözésüket a Szovjetunió határain túl is.

A honvédő háború éveiben a szövetségesek is heves tengeri és légi csatákat vívnak a németekkel, csapásokat mérnek a náci haderőre Észak-Afrika harcmezőin, majd 1943 júniusában partra szállnak Szicíliában. 1941 végétől rendkívül kiterjedt frontokon elkeseredett harcok folynak a Csendes-óceán térségeiben, a japán militaristák ellen. 1944 júniusában a szövetségesek, nagy hozzájárulással és bátorságról téve tanúbizonyságot, partra szállnak Normandiában. Ezzel végül is létrejön a *második front*. Az amerikai és angol fegyveres erők a háború végéig még jó néhány nagy hadműveletet végrehajtanak Nyugat-Európában. Ezek során bontakozott ki mindkét állam hadseregének hadművészete, mutatkozott meg katonáinak hősiessége és önfeláldozása, a fasizmus legyőzésében játszott szerepe.

1943—1944 folyamán fokozódik az ellenállási, antifasiszta, népi felszabadító mozgalmak lendülete Jugoszláviában, Franciaországban, Csehszlovákiában, Lengyelországban, Norvégiában, Belgiumban, Hollandiában, Albániában, Görögországban, majd Olaszországban.

Hazánkban a sokasodó szabotázsakciók, partizánharcok beletorkollanak az 1944. augusztusi antifasiszta, népi fegyveres felkelésbe. Ennek győzelme nemcsak Románia történetében jelent döntő sorsfordulatot, de igen fontos szerepet játszott az egész második világháború eseményeinek további alakulásában, a háború korábbi befejezésében. Románia szembefordul a Tengellyel, és csatlakozik az Egyesült Nemzetekhez. 1944 augusztusától a Román Hadsereg több mint 540 000 katonája vállvetve harcol a Vörös Hadsereggel a megszállók kiűzéséért, majd Magyarország és Csehszlovákia felszabadításáért. A román egységek elérték Prága alá. Ebben a közös harcban, amelyben Románia több mint 160 000 fia — a román nép fiai közt a nemzetiségűek számos fia is — halt hősi halált, kovácsolódott ki és pecsételődött meg egyszer s mindenkorra a szovjet—román fegyverbarátság, a két nép testvérisége.

A Vörös Hadsereg, szétzúzva a hitlerista hadigépezetet útjában, felszabadította a leigázott népeket, s a náci koncentrációs táborok sok százezer, javarészt zsidó származású, pusztulásra ítélt rabjának vitte el a szabadságot. A világ első szocialista államának fegyveres erői, miközben hazájukat védelmezve nemzeti feladatukat teljesítették, a fasizmus megsemmisítésével egyszerre mind nemzetközi feladatuknak is eleget tettek.

1944 végén a Vörös Hadsereg körülbelül hatmillió katonája s a velük együtt küzdő román, lengyel, csehszlovák és bolgár csapatok üldözték a német fasiszta hadsereget, törtek előre a végcél: Berlin felé. Nyugaton a szövetségesek vívtak győzelmes ütközeteket.

Előtérbe került Berlin elfoglalásának kérdése. Ebben az időben Berlin szinte egyforma távolságra volt a szovjet arcvonaltól és a szövetségesek arcvonalától. A kormányok megegyezése értelmében a német főváros elfoglalása a szovjet csapatok feladata volt. A szövetséges és a szovjet seregek tevékenységének összehangolása elsősorban a főparancsnokságok kölcsönösen kicserélt adatai alapján történt. A Szovjetunió és az Egyesült Államok kapcsolata abban az időben jó volt, a lend-lease-szállítások terén és a hadászati kérdésekben egyaránt teljes egyetértés uralkodott. Hogy Németország és a közép-európai államok helyzetének háború utáni rendezését a maguk számára kedvezően befolyásolják, az angol imperialista körök bizonyos manővereket folytattak. A hitlerista vezetők ugyanakkor mindent elkövettek, hogy megtalálják az angol és amerikai kormánnyal kötendő különbéke lehetőségét. Figyelembe véve a német csapatok reménytelen helyzetét, várható volt, hogy a hitleristák nyugaton beszüntetik az ellenállást, s megnyitják az amerikai és angol csapatok előtt a Berlinbe vezető utat, nehogy a Vörös Hadsereg foglalja el a várost.

A német főváros bevételének különös katonapolitikai jelentősége volt, és meszesemenő világpolitikai következményeket hordott magában.

A hitleristák a Vörös Hadsereg Berlinbe vezető útjának eltorlaszolására hatalmas erőket, kb. egymillió katonát és nagy mennyiségű hadfelszerelést összpontosítottak.

A szovjet vezérkar már 1944 októbere végén és novembere elején hozzákezdett a berlini hadművelet tervének kidolgozásához. Részletesen és alaposan felkészültek ennek a nagyvárosnak a sok nehézséggel járó elfoglalására. 1945 áprilisának első napjaiban például a csatát vezető legmagasabb rangú tisztek hadijátékokat folytattak a térképeken és Berlin makettjén. Az arcvonal viszonylag keskeny szakaszán 68 lövészadosztályt, 3155 harckocsit és rohamlőveget s mintegy 43 ezer ágyút és aknavetőt összpontosítottak. Nyilvánvaló volt, hogy súlyos harcok várhatók. A Berlin elleni támadás ténylegesen 1945. április 16-án kezdődött; éjszaka a fengeteges tűzérési és légi előkészítés után 140, kétszáz méterenként elhelyezett fényszóró gyulladt ki, 100 milliárdnál több gyertyafény erejével világítva be a harcteret, elvakítva az ellenséget és láthatóvá téve a támadás célpontjait.

Mintegy három hetes rendkívül elkeseredett, gyakran a kézitusaig menő, házról házra, sőt szobáról szobára folyó küzdelemben, háromszázezer halott és sebesült elvesztésével a Vörös Hadsereg bevette Berlint. A vörös zászlót április 30-án kitűzték a Reichstag épületére, de az élethalálharc még napokig folyt a rombadőlt kormánynegyedért. Itt állt a Birodalmi Kancellária is, melynek udvara alatt volt Hitler — aki, mint ismeretes, öngyilkos lett — főhadiszállásának óvóhelyén. Berlin helyőrsége május 2-án letette a fegyvert.

Miután Németország 1945. május 7-én Reimsben a nyugati szövetségesek előtt feltétel nélkül előzetesen kapitulált, május 9-én 0 órakor Berlinben sor került az antihitlerista koalíciót alkotó négy nagyhatalom képviselői — G. K. Zsukov, a Szovjetunió marsallja, Arthur W. Tedder, az angol légierő marsallja, Spaatz tábornok, az Egyesült Államok hadászati légierőjének főparancsnoka és de Lattre de Tassigny tábornok, a francia hadsereg főparancsnoka — előtt a feltétel nélküli, hivatalos fegyverletételre. A hitlerista Németország főparancsnoksága részéről a kapitulációról szóló okmányt Keitel tábornagy, von Friedeburg tengernagy és Stumpf repülővezérezredes írta alá. Ezzel Európában véget ért a második világháború, befejeződött a szovjet nép Nagy Honvédő Háborúja.

*

A fasizmus szétzúzása Európában a Hitler-ellenes koalíció országaitól fegyveres erők és anyagi eszközeik hatalmas arányú mozgósítását követelte meg. E rendkívül fontos feladat megoldásában kifejezésre jutott az a kölcsönös egyetértés és óhaj, hogy a végsőkig folytatni kell a harcot a fasizmus ellen, egészen a feltétel nélküli kapitulációig.

Nem lehet vitás, hogy a fasizmus elleni fegyveres harc fő terheit a Szovjetunió viselte. Mint Nicolae Ceaușescu elvtárs megállapította: „Az antihitlerista háború nehezét viselő Szovjetunió a legnagyobb áldozatokat hozta a náci hadigépezet szétzúzásában, hervadhatatlan dicsőséget szerzett abban a harcban, amely megmentette az emberiséget a fasiszta rabság veszélyétől; győzelmei, az Egyesült Nemzetek koalíciójában részt vevő többi erő győzelmei bátorították és új lendületet adtak az egész világ antifasiszta ellenállási mozgalmának.“

A szörnyű, pusztító háború mintegy három évig szovjet területen dúlt. Több mint 20 millió szovjet ember esett el a harcmezőkön, pusztult el a városok és falvak romjai alatt, halt meg a fasiszták golyóitól és kínzásaitól a hitleri „halálgyárakban“. Mintegy 70 ezer szovjet várost, községet és falut romboltak szét a fasiszták. Az ország elveszítette nemzeti javainak kb. 30%-át. De a szovjet nép még így is kitartott: nemcsak a Vörös Hadsereg tanúsított hősiességet, menet közben elszakítva és magas szintre emelve harcművészetét, hanem a háttérország is, ahol a súlyos körülmények között kibontakozott egy olyan páratlan, önfeláldozó termelőmunka, mely a legmodernebb haditechnikával, fegyverzettel, élelemmel és ruhával látta el a fronton küzdő katonákat.

A kivívott győzelem igazi forrása a szocialista társadalmi-politikai rendszer, a soknemzetiségű szovjet nép hazaszeretete és mindenekelőtt a lenini párt vezető szerepe. A párt és a nép összeforrottsága soha nem látott fokot ért el. Ezt bizonyítja többek között az is, hogy 1941. július 1.—1945. július 1. között a tagjelöltek száma több mint 5 millióval nőtt, az újonnan felvett tagok száma pedig jóval a 3 millió felett járt.

Napjainkban az imperializmus és szocializmus közti ellentmondás frontján nem egyetlen szocialista ország áll szemben az agresszív erőkkel, hanem 14 szocialista államból összetevődő világrendszer, amelynek a legyőzésére már rég nem lehet esélye a világimperializmusnak. Ahogy beigazolódott a szovjet nép honvédő háborújában, ma még inkább megcáfolhatatlan Lenin megállapítása: „Sohasem győzhetik le azt a népet, amelynek munkásai és parasztjai többségükben megismerték, megéreztek és meglátták, hogy ők azt az ügyet képviselik, amelynek győzelme számukra és gyermekeik számára biztosítja a kultúra minden gyümölcsének, az emberi munka minden vívmányának az élvezetét.“

A náci Németország kirobbantotta II. világháborúban 72 hadviselő állam vett részt, a mozgósítottak száma elérte a 110 milliót. Kb. 38 millió ember halt meg a hadműveletek és a hitlerista népiirtások következtében. Ezenkívül kb. 30 millió ember vált rokkanttá.

A háború nehezét viselő Szovjetunió veszteségei 20 millióra tehetők.

Lengyelország 6, Jugoszlávia 1,6 millió, Anglia 420, Franciaország 535, az Egyesült Államok 300, Hollandia 210, Belgium 90 ezer embert veszített.

Románia 170 ezer katonát veszített az ország felszabadításáért és a hitleristák ellen vívott harcokban.

A főbb agresszorok veszteségei: Németország 4,5—5, Japán 2 millió, Olaszország 450 ezer fő.
